

УДК 343.9.01

Корнієнко Михайло Васильович –
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України, перший
проректор Дніпропетровського гуманітарного
університету

ГЕОСТРАТЕГІЯ ЗЛОЧИННОСТІ*

В Україні видано книгу французьких дослідників Жана-Франсуа Гейро та Франсуа Тюаля «Геостратегія злочинності». Переклад, літературне та юридико-термінологічне редагування здійснив доктор юридичних наук, професор О. Є. Користін. Опубліковано видання у видавничому домі «Скіф» за підтримки французької асоціації «Club de Kiev».

Автори підготували своє дослідження у формі діалогу між кримінологією та геополітикою, розмірковуючи про сучасну злочинність з урахуванням нових перспектив.

Ж.-Ф. Гейро стверджує, що злочин не існує сам по собі, як власне й злочинець. Неспецифічний характер діяння визначає злочин. Кваліфікація злочину та злочинця – це лише наслідки «таврування» або «марнування», що є відносними та суб'єктивними (с. 20). Радикальна кримінологія є процесом «соціальної реакції» на злочин: прийняття кримінального закону, функціонування засобів масової інформації й суспільства, «репресивних інстанцій» (поліція, правосуддя, в'язниці). Таким чином, кримінологія переходить від соціології злочинця до соціології держави та суспільства.

Ф. Тюаль пояснює, що геополітика бере початок із території та ідентичності. Водночас сучасне покоління спостерігає тенденцію до глобалізації злочинності й географічного розмивання кордонів. Першим досвідом такого розмивання кордонів, починаючи з ХІХ ст., була еміграція сіцилійської мафії або китайських тріад до США. Це не позбавляє необхідності врахування геополітики, оскільки їх місце в еволюції відтепер – уся планета. А в будь-якому злочині завжди є територіальна складова (с. 26).

Віднині злочинність спроможна трансформувати суспільства: їх політичну діяльність, економічні та фінансові ризики, суспільні відносини загалом. Кримінальні питання більше не є тільки справами поліції, судів і розвідки. Це по-справжньому політична проблема.

* Рецензія на видання: Рейро Ж.-Ф. Геостратегія преступности / Ж.-Ф. Гейро, Ф. Тюаль ; [пер. с фр.] – К. : Изд. дом «Скиф», 2014. – 292 с.

Боротьба проти тероризму спричинила «ефект відволікаючої дії» історичного масштабу. Осліплені цією загрозою держави іноді нехтували повільним розвитком великих кримінальних організацій. Тероризм та організована злочинність мають нині небезпечні збіги, що породжують гібридну сутність поєднують у собі сили обох цих світів.

Таке твердження авторів ми бачимо на прикладі анексії Росією українського Криму та ескалації війни на Донбасі. І в Криму, і на Донбасі російські політики та військові використовують криміналітет і злочинні організації.

Ж.-Ф. Гейро робить висновок, що злочинність підкорює держави. Ідея криміналізованої держави є сама собою тривожна; це ті держави, що компрометують себе злочинністю, а іноді можуть ототожнювати себе з нею. Ідеться про наркодержави, держави злочинців, мафіозні держави, держави-контрабандисти й клептократію. Він пояснює, що кримінальна держава – це така, що перебуває під опікою ендегенних або екзогенних кримінальних сил (с. 110).

Значні кримінальні організації у своєму традиційному арсеналі діяльності залякування та корупції використовують додатково більш тонкий інструмент – суспільну легітимність. Завжди можливо нагадати селянам з Анд або афганським про те, що виробництво наркотиків є незаконним, торговцям неаполітанських вулиць – про те, що перепродаж контрафакту є правопорушенням. Водночас факт залишається фактом: для людей вони мають більш високу суспільну легітимність, ніж чиновники, які їх засуджують. Населення в окремих випадках може більше довіряти ватажку банди, ніж представникам державних установ. У деяких країнах поліцейський або митник є більш жадібними та небезпечним, ніж місцевий бос, інтереси якого достатньо зрозумілі для населення.

Геополітика злочинності відкрито розмірковує про кримінальну владу. Право оперує різними категоріями: «банда», «асоціація» та ін. В окремих із цих кримінальних суб'єктів є влада, що дає змогу створювати справжні «кримінальні армії». Прикладом цього є випадок, коли в Мексиці наркокартелі мобілізували близько 100 тис. осіб і отримували допомогу представників воєнізованих підрозділів спецпризначення «Zetas». Ще один приклад – сомалійські пірати. Міжнародні морські сили, які було направлено до тих місць, не змогли розв'язати проблему, вони її тільки приглушили. Це справжні війни, які призводять іноді до такої ж кількості загиблих, як і традиційні.

На думку Ф. Тюаля, нині більшість асиметричних конфліктів низької інтенсивності «заражені» логікою великої злочинності. Це призводить до гібридних політико-кримінальних форм, схожості логіки політиків (Африка, Латинська Америка) на логіку хижаків.

Війни, що передували ХХ ст., мали кримінальну складову. Фактично всі вони мали хаотичні періоди, яким була притаманна розмитість кордонів політики та криміналу (с. 125–126).

Автори розглядають питання злочинності в Європі. Розпад Югославії призвів до розпаду соціалістичної системи, створеної в СРСР. На сьогодні в Європі наявні чотири балканських держави (Чорногорія, Косово, Албанія, Болгарія), яких можна вважати «зараженими» організованою злочинністю. Найбільш криміналізованою є Чорногорія (населення налічує 700 тис. осіб), більша частка ВВП якої практично офіційно складається з доходів від кримінальних перевезень: цигарки, наркотики, торгівля людьми тощо (мешканці навіть називають свою країну «Наркогорія»).

Наркотрафік – це явище, що зумовлює міжнародну злочинність. Геополітична перспектива вбачає три потоки наркотиків, що надходять до Європи: героїн – із Центральної та Південно-Східної Африки, здебільшого з Афганістану (з Півночі через Росію, або з Півдня через Турцію та Балкани); індійська конопля – з Марокко через Іспанію; кокаїн – з Південної, Центральної Америки й Карибських островів прогресуючими шляхами напряму до європейських портів та аеропортів.

Дослідники аналізують італійську мафію (Каморра, Ндрагента, Коза Ностра, Сакра Корона Уніта). Економічна вага цих злочинних організацій оцінюється в 8 % ВВП з чистим прибутком від 70 до 80 млрд євро на рік. Близько 20 % економіки країни – це фактична «чорна» економіка, а ухилення від сплати податків позбавляє італійську казну 100 млрд євро на рік. Зрозуміло, чому Італія посідає останні місця в рейтингу Transparency International: у 2011 р. перебувала на 69 позиції (між Ганою та Македонією). До речі, Україна в цьому рейтингу за підсумками 2014 р. посідає 142 місце зі 175 країн.

Мексика характеризується як «наркодемократія», наводячи слова мексиканського президента Ф. Кальдерона, виголошені на сесії ООН 22 вересня 2011 р.: «Увесь світ обурений справедливо, адже десятки, сотні й навіть тисячі людей помирають від авторитарних і репресивних режимів. Але мало хто знає, що злочинні організації вбивають сьогодні більше, ніж диктатори». Цю країну втягнуто в потрійну війну: картелів між собою, держави проти картелів, картелів проти мексиканського суспільства. За період 2007–2011 рр. наявно 48 тис. жертв і 10 тис. безвісно зниклих осіб. На кордоні між Мексикою та США лише 5 % товарів можуть контролюватися. Наркокартелі та вся сукупність злочинної діяльності: торгівля людьми, крадіжки, рекети й інше – досягають торгового обігу в США приблизно в 25 млрд доларів США, з яких значна частина повертається до Мексики.

Країни Центральної Америки затиснуті між колумбійськими та мексиканськими наркокартелями, з одного боку, та *maras*, вуличними бандами – з іншого. Ресурси цих країн значно слабший, ніж ресурси злочинних організацій. Ж.-Ф. Гейро зауважує: «*Maras*, дійсно, становить безпощадну та дестабілізуючу кримінальну реальність для країн Центральної Америки. У Сальвадорі, країні з населенням у 6 млн, ці вуличні банди, особливо Мара Сальватруча або MS та банда 18-ої вулиці, нараховують 25 тис. представників на волі та 9 тис. у в'язниці. *Maras* буквально встановила терор у тих кварталах, які вони контролюють. Їх жорстокість надмірна. Доказом цього є кількість убивств у цій країні – 65 на 100 тис. жителів, що втричі вище, ніж у Мексиці» (с. 154).

Професійну злочинність умотивовано грошима. Тому злочинець – це, передусім, людина економічна (*Homo economicus*). Обіг і прибутки злочинності нині є настільки значними, що їх більше не можна ігнорувати. Ж.-Ф. Гейро наводить кількісні показники незаконної діяльності: відмивання брудних грошей становить 2,7 % світового ВВП (1,6 млрд доларів США); корупція серед держслужбовців, чиновників і політиків – 1 трлн доларів США; торгівля героїном і кокаїном – 150 млрд доларів США на рік; морське піратство – 7–12 млрд доларів США на рік; торгівля так званою «легкою зброєю» убиває щорічно 300–500 тис. осіб; контрафактні товари становлять 10 % світової торгівлі; 2,5 млн людей експлуатують щорічно в межах торгівлі людьми, дві третини з яких – жінки та 80 % – жертви сексуальної експлуатації (с. 171–172).

Дослідники наводять конкретні приклади відмивання брудних грошей у США, Італії, розмірковують про привабливість окремих територій для злочинних грошей, так званих «податкових і банківських гаваней».

Відповідно до даних МВФ, 50 % міжнародних транзакцій надходять цими гаванями. Тут зосереджено 4000 банків, дві третини інвестиційних доходів і 2 млн підставних фірм, сконцентровано 7 млрд активів. Економіст Габріель Цукман оцінив об'єми активів у «райських місцях» у 8 % від міжнародних фінансових ресурсів (6 млрд доларів США). Більшість вкладників – європейці, а у Швейцарії зосереджено третину офшорних заощаджень (с. 181–183).

Один із шляхів боротьби з брудними грошима – це політика їх вилучення та конфіскації, яка використовується дедалі частіше. В Італії протягом трьох років влада наклала арешт на майно (425 млн євро), яке належало Коза Нострі, що становило 59 % від загальної суми, у Каморри – 26 %, Ндрагенти – 12 %, Сакра Корона Уніта – 1 %. Це доводить, що різниця між доходами італійської мафії

(130–180 млрд євро) та щорічними арештами-конфіскаціями (729 млн євро) – просто колосальна. І така тенденція спостерігається скрізь.

Кримінолог Ксав'є Рауфер констатує інтенсифікацію гібридизації між тероризмом і загальнокримінальною злочинністю, феномені, що виник із появою нового планетарного порядку після холодної війни.

У дослідженні порушено проблему «кримінальної еліти», розглянуто шляхи її появи та існування. Наведено приклад Сільвіо Берлусконі, який із молодого міланського будівельного спеціаліста перетворився на найбагатшого чоловіка Італії. В Італії виникло також поняття «мафіозна буржуазія». Французькі й італійські кримінологи констатували, що злочинний світ ніколи не існував окремо від еліти, а завжди жив поряд із нею. Найбільш високопоставлені особи мають не випадкові, а постійні, систематичні зв'язки зі злочинним середовищем.

Завершуючи дослідження, автори роблять висновок, що під час аналізу злочинності важливо не тільки використовувати кримінологію, а й уміти виділяти факти й окремі деталі. Потрібно не тільки вивчати вияви злочинності, але слід не виключати людей, які її породжують. Злочинності ХХІ ст. властивий синтез кримінології, геополітики, геоекономіки та стратегії.

У своєму дослідженні автори вміло використовують як наукові джерела – праці відомих на Заході вчених, так і конкретну слідчу й судову практику, матеріали засобів масової інформації.

Висловлюємо щиру подяку доктору юридичних наук, професору О. Є. Користіну за представлення цього дослідження юридичній спільноті України, його вдалий переклад, літературне та юридико-термінологічне редагування.